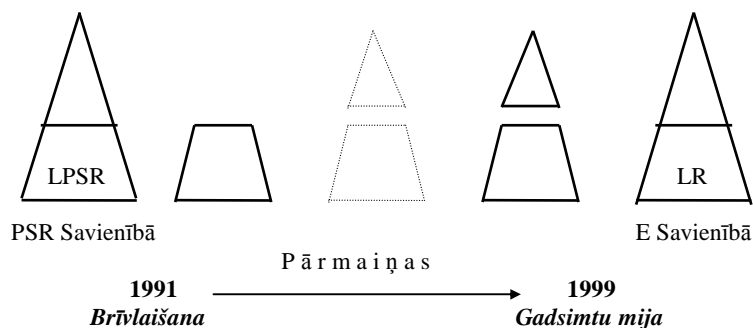

5.nodaļa

LATVIJAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMA

Līdzšinējās grāmatas nodaļās iepazītās vispārīgās atziņas par pasauli un cilvēku, dzīvi un izglītību ir noteikušas autora darbību mūsdienu Latvijas izglītības sistēmas projektēšanā, laikposmā no 1993. - 1999. gadam ņemot aktīvu dalību Latvijas Izglītības koncepcijas un Izglītības likuma izstrādē, kā arī, sākot ar 1997./98.studiju gadu, īstenojot kursu "Izglītības sistemoloģija" dažādu akadēmisko studiju un tālākizglītības programmu ietvaros. Šajā nodaļā konspektīvi atsegts vispārīgo izglītības organizāciju raksturojošo atziņu īstenojums Latvijas izglītības sistēmā.

Atsaucot atmiņā jau 1. nodaļā veikto ieskatu Latvijas dzīves un izglītības mainībā pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas 1991.gadā, lai tomēr vēlreiz atceramies aizvadīto laikposmu kā savas, Latvijai atbilstošas galvas atjaunošanu un pūles, lai tā radoši savienotos ar savu, arī atjaunoto pamatni.

Secīgi izejot atbilstošās jaunrades stadijas, lai arī vēl turpinošos politekonomisko juku apstākļos, šodien tomēr jau ir radīts mūsdienīgas Latvijas izglītības sistēmas pamatskelets.

Konceptuāli pieņemts valdībā (LR IZGLĪTĪBAS KONCEPCIJA - LR Ministru kabinets 4.07.95), juridiski nostiprināts likumdošanā (LR IZGLĪTĪBAS LIKUMS - LR Saeima 29.10.98, VISPĀRĒJĀS IZGLĪTĪBAS LIKUMS - LR Saeima 10.06.99, PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS LIKUMS - LR Saeima 10.06.99, AUGSTSKOLU LIKUMS - LR Saeima 2.11.95), ielikts izglītības stratēģiskās attīstības programmas pamatos (IZGLĪTĪBAS ATTĪSTĪBAS STRATĒĢISKĀ PROGRAMMA 1998.-2003. - LR Izglītības un zinātnes ministrija, 1998), paveiktais gaida tālāko attīstību.

**CAUR PĀRMAIŅU APZINĀŠANU
UZ JAUNU DZĪVES UN IZGLĪTĪBAS KVALITĀTI -
TĀDS MŪSU UZDEVUMS LATVIJAS VALSTS UN IZGLĪTĪBAS
ATTĪSTĪBAI.**

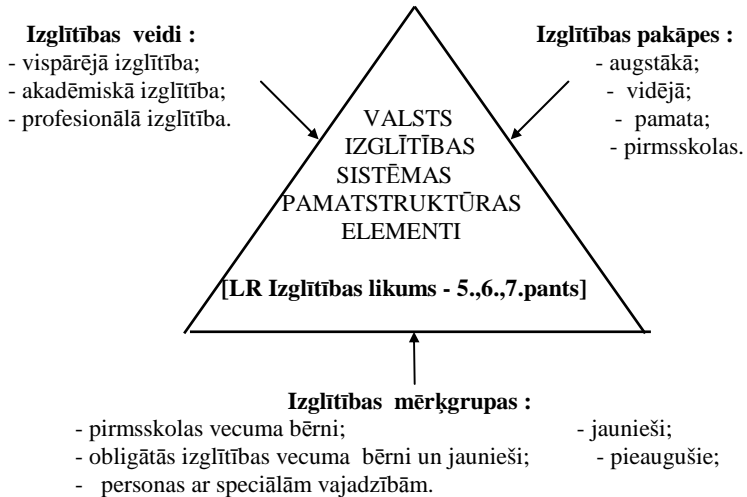
Saskaņā ar LR Izglītības likumu (2. un 3. pants) Latvijas izglītības sistēmai jānodrošin katram Latvijas iedzīvotājam *iespēja attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli*. Atbilstoši izglītojamā vecumam un vajadzībām jānodrošina iespējas:

- 1) iegūt zināšanas un prasmes humanitāro, sociālo, dabas un tehnisko zinību jomā;
- 2) iegūt zināšanas, prasmes un attieksmju pieredzi, lai piedalītos sabiedrības un valsts dzīvē;
- 3) tikumiskai, estētiskai, intelektuālai un fiziskai attīstībai, sekmējot zinīgas, prasmīgas un audzinātas personības veidošanos.

Katram Latvijas Republikas pilsonim un personai, kurai ir tiesības uz Latvijas Republikas izdotu nepilsoņa pasi, personai, kurai ir izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, kā arī Eiropas Savienības valstu pilsoņiem, kam izsniegta termiņuzturēšanās atļauja, un viņu bērniem ir *vienlīdzīgas tiesības* iegūt izglītību neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases, tautības, dzimuma, reliģiskās un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās un dzīvesvietas.

5.1 IZGLĪTĪBAS PAKĀPES, VEIDI un MĒRĶGRUPAS.

Izglītības satura aspektā Latvijas izglītības sistēmas pamatstruktūru veido izglītības pakāpes, izglītības veidi un izglītības mērķgrupas.

Šajā sakarā ir spēkā sekojoši, ar LR 1998.g. Izglītības likumu saskaņoti atbilstošo terminu skaidrojumi.

IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS STRUKTŪRA - IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS SASTĀVDAĻU jeb ORGANIZĀTORISKO VIENĪBU SAVSTARPĒJAIS SAKĀRTOJUMS.

IZGLĪTĪBAS PAKĀPE - IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS ORGANIZĀTORISKA VIENĪBA UN PERSONAS IEGŪTĀS IZGLĪTĪBAS RAKSTUROJUMS, KAS NOSAKA UN RAKSTURO PĒC SAREŽĢĪTĪBAS SECĪGU IZGLĪTĪBAS IEGUVI. Latvijas izglītības sistēmā ir noteiktas pirmsskolas, pamata, vidējā un augstākā izglītības pakāpe. Katrā no šīm pakāpēm atbilstoši izglītības funkcionālajai struktūrai tiek īstenoti attiecīgie galvenie izglītības veidi, kurus papildina arī vēl citi izglītības veidi, piemēram, interešu izglītība un tālākizglītība.

IZGLĪTĪBAS VEIDS - IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS ORGANIZĀTORISKA VIENĪBA UN PERSONAS IEGŪTĀS IZGLĪTĪBAS RAKSTUROJUMS, KAS NOSAKA UN RAKSTURO NOTEIKTU IZGLĪTĪBAS SATURU TĀ LIETOJUMA ASPEKTĀ. Latvijas izglītības sistēmā ir trīs galvenie izglītības veidi: vispārējā izglītība, profesionālā izglītība un akadēmiskā izglītība.

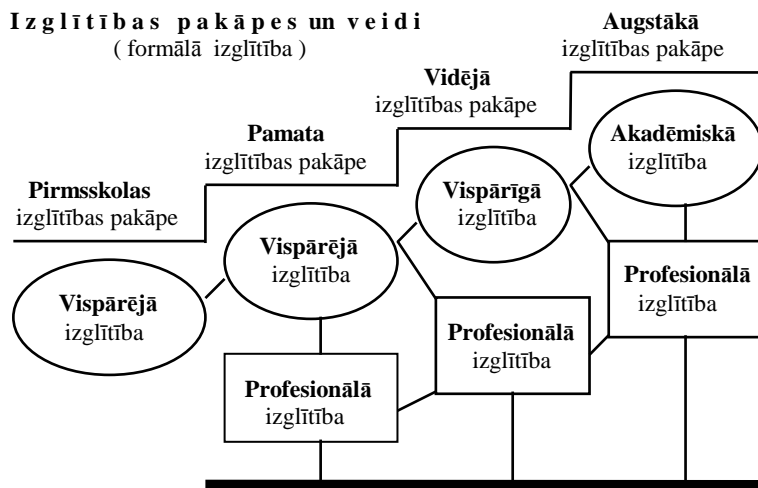
IZGLĪTĪBAS MĒRĶGRUPA IR PERSONU GRUPA, KURA RAKSTUROJAS AR NOTEIKTĀM IZGLĪTĪBAS VAJADZĪBĀM UN ATBILSTOŠĀM SPĒJĀM TO APMIERINĀŠANAI. Latvijas izglītības sistēmā ir noteiktas piecas galvenās izglītības mērķgrupas: pirmsskolas vecuma bērni, obligātās izglītības vecuma bērni un jaunieši, jaunieši, personas ar speciālām vajadzībām un pieaugušie. Šīm piecām galvenajām, kā arī vēl citām mērķgrupām atbilstoši to interesēm, spējām un iespējām var īstenot gan visu veidu un pakāpju formālās, gan arī neformālās izglītojošās darbības.

VISPĀRĒJĀ IZGLĪTĪBA - izglītības viens no pamatveidiem, kas raksturojas kā CILVĒKA, DABAS UN SABIEDRĪBAS DAUDZVEIDĪBAS UN VIENOTĪBAS IZZIŅAS, HUMĀNAS, BRĪVAS UN ATBILDĪGAS PERSONĪBAS VEIDOŠANĀS PROCESS UN REZULTĀTS.

PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBA - izglītības viens no pamatveidiem, kas raksturojas kā TEORĒTISKA UN PRAKTISKA SAGATAVOŠANĀS UN GATAVĪBA DARBAM NOTEIKTĀ PROFESIJĀ, PROFESIONĀLĀS KVALIFIKĀCIJAS IEGUVEI UN PROFESIONALITĀTES jeb PROFESIONĀLĀS KOMPETENCES PILNVEIDEI.

AKADĒMISKĀ IZGLĪTĪBA - izglītības viens no pamatveidiem, kas raksturojas kā ZINĀTŅU TEORĒTISKO PAMATU STUDIJAS UN TO REZULTĀTS.

Izglītības pakāpes un veidi (formālā izglītība)

DARBA DZĪVE

Vispārizglītības un profesionālās izglītības ieguves iespēju labirintā nedrīkst būt strupceļu - visos gadījumos ir jābūt iespējām attiecīgi turpināt izglītošanos. Personas garīgās un fiziskās *izaugsmes nodrošinājums* ir ikvienas izglītības sistēmas pamatvadula. Akadēmiskā izglītība pēc būtības ir vispārizglītība augstākajā izglītības pakāpē, akcentējot izglītošanās vispārīgo un zinātnisko raksturu. Savukārt studijas doktorantūrā ir profesionālā izglītošanās zinātnieka kvalifikācijas ieguvei, kas īstenojas atsevišķā zinātnes nozarē.

Līdztekus jau aplūkotajiem izglītības galvenajiem veidiem tiek īstenoti vēl arī sekojoši īpašie izglītības veidi [LR 1998.g. Izglītības likums, 1.pants].

SPECIĀLĀ IZGLĪTĪBA - personām ar speciālām vajadzībām un veselības traucējumiem vai arī speciālām vajadzībām vai veselības traucējumiem adaptēta vispārējā un profesionālā izglītība.

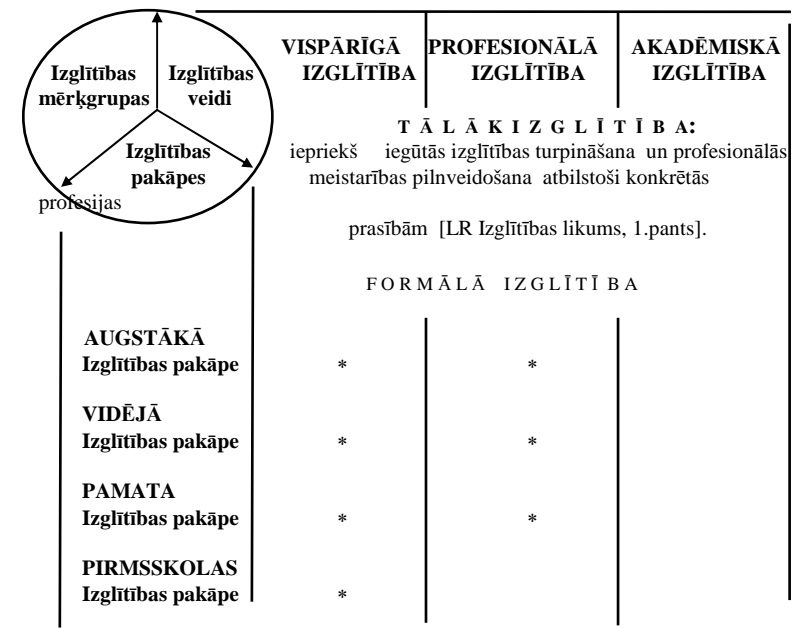
PAŠIZGLĪTĪBA-ārpus izglītības iestādes iegūta izglītība.

TĀLĀKIZGLĪTĪBA - iepriekš iegūtās izglītības turpināšana un profesionālās meistarības pilnveidošana atbilstoši konkrētās profesijas prasībām.

INTEREŠU IZGLĪTĪBA - personas individuālo izglītības vajadzību un vēlmju īstenošana neatkarīgi no vecuma un iepriekš iegūtās izglītības.

PIEAUGUŠO IZGLĪTĪBA - personu daudzveidīga izglītošanās, kas cilvēka mūža garumā nodrošina personības attīstību un konkurētspēju darba tirgū.

Latvijas izglītības sistēmas pamatstruktūra

Atbilstoši tiek veidotas izglītības programmas, dibinātas izglītības iestādes, gatavoti izglītības vadītāji un pedagogi.

Salīdzinoši sarežģītāka pēc savas iekšējās struktūras ir augstākās izglītības pakāpe un tādēļ turpinājumā aplūkosim to nedaudz sīkāk. Šis apskats ir īpaši nozīmīgs arī tāpēc, ka pasaules ekonomiski attīstītājās valstīs **augstākā izglītība**

pašlaik jau kļūst masveidīga. To nosaka gan šo valstu vēlme arī turpmāk saglabāt augstu savas attīstības līmeni, nodrošinoties ar augstākās kvalifikācijas darba spēku, gan arī tas fakts, ka daudziem šo valstu iedzīvotājiem vienkārši nav atbilstoša darba. Pēdējā gadījumā, esot materiāli pietiekami nodrošināti (kaut vai ar bezdarbnieku pabalstiem), šo valstu iedzīvotāji studē augstskolās (piemēram, t.s. atvērtajās universitātēs), lai kulturāli un civilizēti aizpildītu savu brīvo laiku un uzturētu arī iespēju vismaz uz kādu laiku atgriezties darbā. Diemžēl, kas ir ļauts Jupiteram, tas nav ļauts Vērsim jeb bagātais dara kā grib, bet nabagais - kā var. Cik materiāli un garīgi bagāta būs dzīve Latvijā, tāda būs mūsu izglītība, vispirms jau tieši augstākā izglītība.

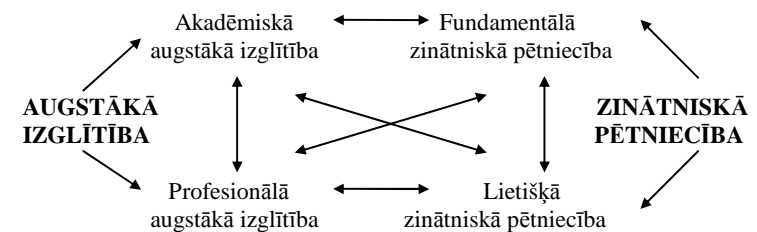
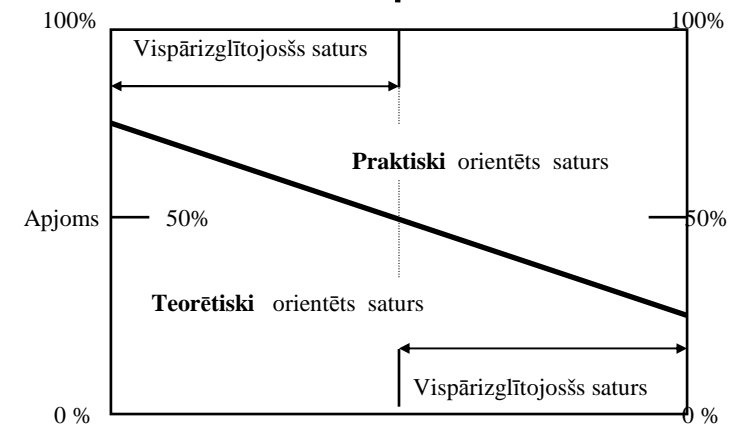
AUGSTĀKĀ IZGLĪTĪBA - IZGLĪTĪBAS PAKĀPE, KURĀ PĒC VISPĀRĒJĀS VIDĒJĀS IZGLĪTĪBAS IEGŪŠANAS NOTIEK ZINĀTNĒ VAI MĀKSLĀ, VAI ARĪ ZINĀTNĒ UN MĀKSLĀ SAKŅOTA PERSONĪBAS ATTĪSTĪBA IZRAUDZĪTAJĀ AKADĒMISKO VAI PROFESIONĀLO, VAI ARĪ AKADĒMISKO UN PROFESIONĀLO STUDIJU VIRZIENĀ, SAGATAVOŠANĀS ZINĀTNISKAI VAI PROFESIONĀLAI DARBĪBAI [LR 1998.g. Izglītības likums, 1.pants].

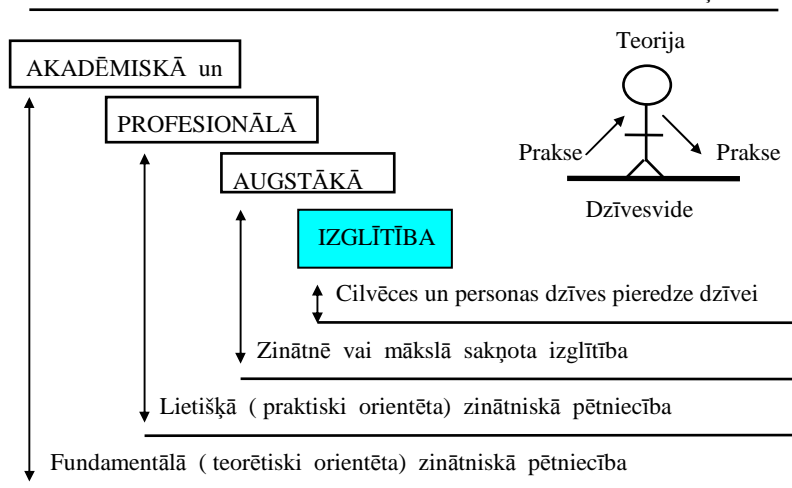
Augstākās izglītības veidi un iestādes

Veidi Iestādes	Veidi			
	Akad. izglītība	Prof. izglītība		
Augstskolas	*	*	Akadēmiskās un profesionālās augstskolas	Universitātes tipa augstākās izglītības iestādes
	*	*	Profesionālās augstskolas	Neuniversitātes tipa augstākās izglītības iestādes
Koledžas		*	Citas augstākās izglītības iestādes	

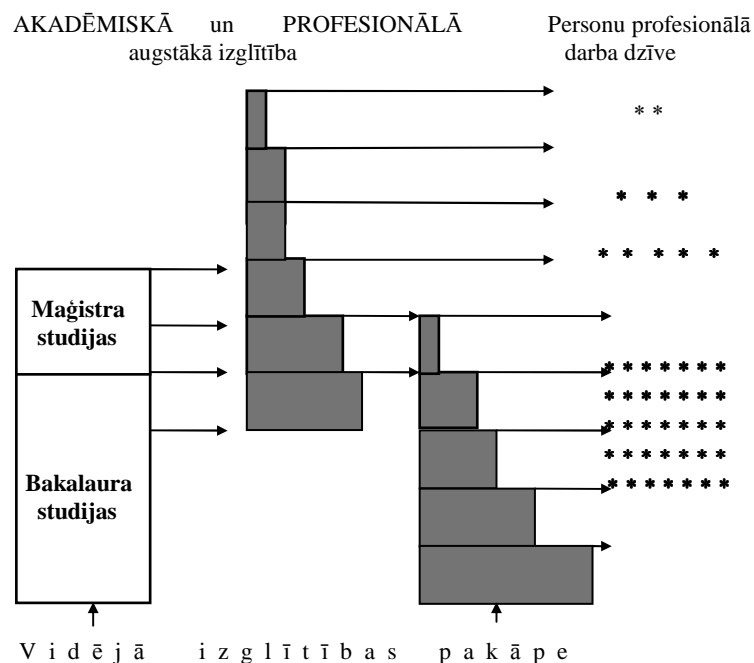
Akadēmiskās augstākās izglītības un koledžu profesionālās augstākās izglītības ieviešana šobrīd ir galvenie jaunievedumi Latvijas augstākās izglītības sistēmā tās pārmaiņu gaitā. Abos gadījumos tiek būtiski daudzveidīgotas augstākās izglītības ieguves iespējas, kas līdztekus nodrošina gan plašāku studiju programmu izvēli, gan mūsdienu darba tirgus jauno prasību apmierinājumu. Akadēmiskās izglītības jeb studiju programmas īsteno augstskolas. Akadēmiskās izglītības programmu īstenošanas kārtību nosaka Augstskolu likums [LR 1998.g.Izglītības likums, 45.pants]. Profesionālās izglītības programmu īstenošanas kārtību nosaka Profesionālās izglītības likums [LR 1998.g. Izglītības likums, 44.pants].

Akadēmisko studiju programmas | Profesionālo studiju programmas

Augstākās izglītības ieguve un izeja darba dzīvē

5.2 IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS

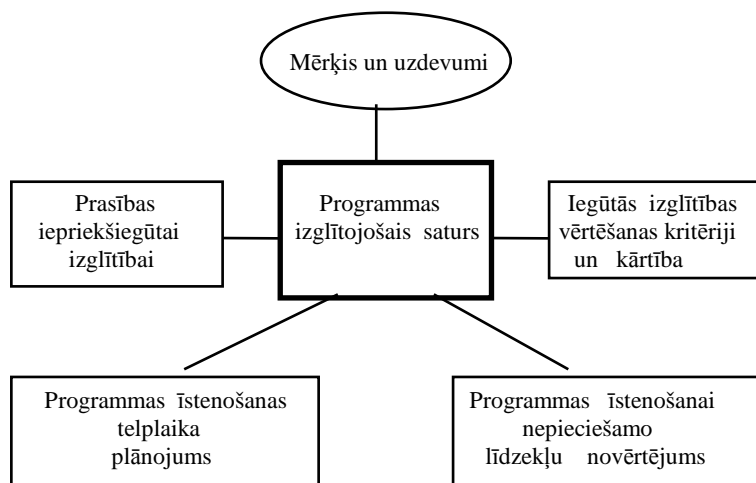
Izejot pasaules izglītības apritē, Latvijas izglītības sistēmā kā viens no pamatjēdzieniem ir ienācis izglītības programmas jēdziens. Jau no 1993.gada šis jēdziens tiek konsekventi ieviests LR IZM darbībā, it īpaši jauno normatīvo dokumentu izveidē un atbilstošās praktiskās darbības organizācijā. Šobrīd *izglītības programmu princips kā izglītojošās darbības organizācijas pamatprincips Latvijā* ir nostiprināts gan Ministru kabineta 1995.gada 4. jūlijā pieņemtajā Latvijas izglītības koncepcijā, gan arī visos jaunajos izglītības likumos un sekojošajos darba dokumentos.

IZGLĪTĪBAS PROGRAMMA - IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS ORGANIZĀTORISKA VIENĪBA UN IZGLĪTĪBAS IESTĀDES PAMATDARBĪBAS GALVENAIS DOKUMENTS, KURU ATBILSTOŠI VALSTS IZGLĪTĪBAS STANDARTIEM UN ATBILSTOŠAJIEM NORMATĪVIEM IZSTRĀDĀ IZGLĪTĪBAS IESTĀDE UN APSTIPRINA TĀS DIBINĀTĀJS.

IZGLĪTĪBAS IESTĀDE - IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS ORGANIZĀTORISKA VIENĪBA KĀ VALSTS, PAŠVALDĪBAS vai JURIDISKAS PRIVĀTPERSONAS (-U) DIBINĀTA IESTĀDE vai UZŅĒMĒJSABIEDRĪBA, KURAS PAMATNODARBOŠANĀS IR IZGLĪTĪBAS PROGRAMMU ĪSTENOŠANA.

Izglītības programmas īstenošanas uzsākšana izglītības iestādē tiek licencēta, bet valsts atzīta izglītības dokumenta izsniegšanai nepieciešama arī izglītības programmas īstenošanas attiecīgajā izglītības iestādē akreditācija. Izglītības programma ietver (1) - programmas mērķi un uzdevumus, (2) - prasības iepriekš iegūtai izglītībai, (3) - programmā īstenojamās izglītojošās darbības saturu kā noteiktu izglītības priekšmetu saturu veidotu sistēmu, (4) - personu iegūtās izglītības vērtēšanas kritērijus un kārtību, (5) - programmas īstenošanas laika un telpu plānojumu, (6) - programmas īstenošanai nepieciešamo līdzekļu novērtējumu.

Latvijas izglītības programmu struktūra

Ieviešot izglītības programmas Latvijas izglītības sistēmā, ir īstenota šī jēdziena tālākattīstība, atbilstoši vienojot izglītojošās darbības garīgo un materiālo aspektu. Proti, izglītības programmas jēdzienā līdztekus izglītojošās darbības saturam ir ietverti vēl pieci tās elementi, izveidojot kompleksu izglītības sistēmas organizatorisko vienību, kas būtiski pilnveido arī izglītības sistēmu kopumā.

Jebkura **izglītības programma** kā izglītības sistēmas organizatoriskā vienība raksturojas ar noteiktu atbilstību konkrētai izglītības pakāpei, veidam un mērķgrupai. Strikti nosakot Latvijas izglītības sistēmas galvenās izglītības mērķgrupas, pakāpes izglītības veidus, mēs esam spēruši būtiskus soļus savas izglītības sistēmas sakārtošanā. Vismaz uz brīdi ieguvuši zināmu neatkarību gan no padomju, gan rietumu stabīlajām tradīcijām, esam izmantojuši iespēju arī pašiem izdarīt mūsdienīgu jauninājumu savā izglītības sistēmā.

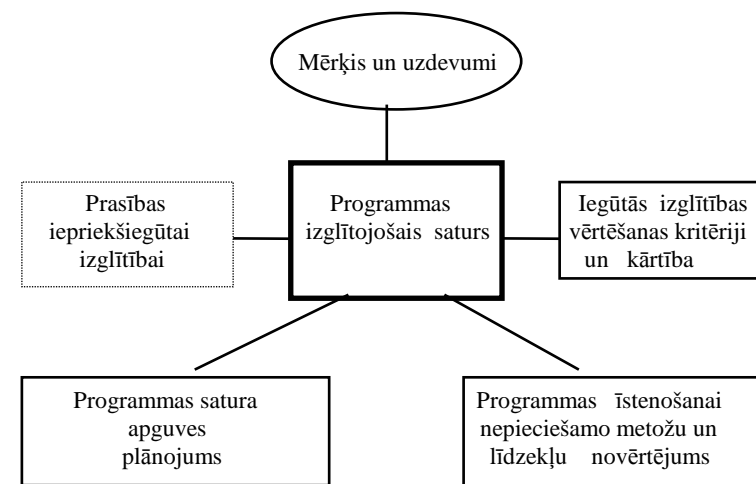
Lai nodrošinātu izglītojošos personu aizsardzību pret nekvalitatīvu izglītību un saņemto izglītības dokumentu atzīšanas iespējas arī citās pasaules valstīs, LR 1998.g. Izglītības likums nosaka izglītības programmu licencēšanu un akreditāciju.

IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS LICENCĒŠANA - TIESĪBU PIEŠKIRŠANA IZGLĪTĪBAS IESTĀDEI ĪSTENOT NOTEIKTU IZGLĪTĪBAS PROGRAMMU.

IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS AKREDITĀCIJA - TIESĪBU IEGŪŠANA IZGLĪTĪBAS IESTĀDEI IZSNIEGT VALSTS ATZĪTU IZGLĪTĪBAS DOKUMENTU PAR KONKRĒTAI IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAI ATBILSTOŠAS IZGLĪTĪBAS IEGUVI. AKREDITĀCIJAS GAITĀ VĒRTĒ ATTIECĪGĀS IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS ĪSTENOŠANAS KVALITĀTI.

Izglītības programmu izglītojošais saturs tradicionāli tiek organizēts kā atbilstošu izglītības (mācību un audzināšanas) priekšmetu sistēma (kopsaistītu daļu veidots veselums). Ikvienu **izglītības priekšmeta programma** (augstākajā izglītības pakāpē - studiju programma) ir noteiktas izglītības programmu sastāvdaļa, kuru ir tiesīgi izstrādāt vai izraudzīties šo programmu īstenojošie pedagogi un kuru apstiprina attiecīgās izglītības iestādes vadītājs [LR 1998.g. Izglītības likuma 1. un 34. pants].

Latvijas izglītības priekšmetu programmu struktūra

5.3. IZGLĪTĪBAS STANDARTI

Izglītības programmas jēdziena ieviešanai seko virkne citu jaunu jēdzienu, no kuriem viens no svarīgākajiem ir izglītības standarta jēdziens. Ļoti labi pazīstams un lietots daudzās citās cilvēkdarbības nozarēs, šis jēdziens šodien palīdz tālākattīstīt arī mūsu izglītojošo darbību.

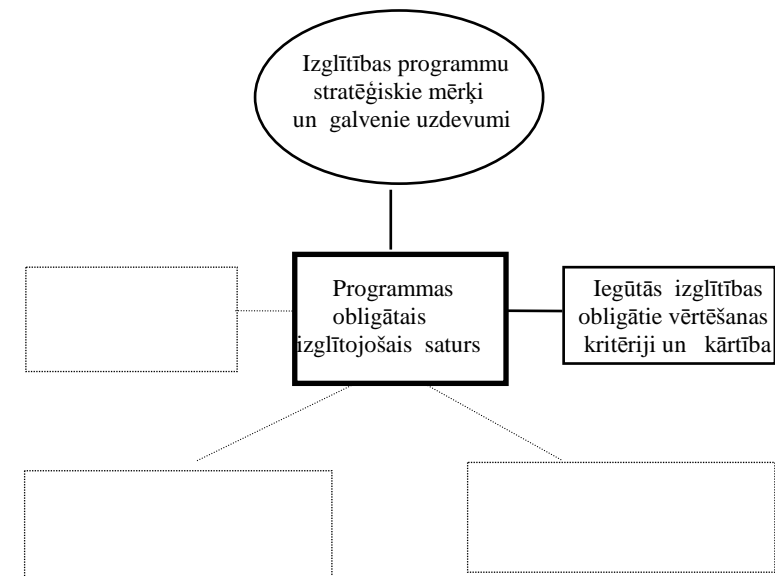
STANDARTS - OFICIĀLI NOTEIKTS PRAKŠĒ OBLIGĀTĪ ĪSTENOJAMO PRASĪBU KOPUMS, PAR KO VIENOJUŠĀS IEINTERESĒTĀS PERSONAS

Standartizācija ierobežo haosu, sakārto un piedod virzību cilvēku sadarbībai, lai nodrošinātu atbilstošo lietu un/vai procesu nepieciešamo kvalitāti. Nosakot darbības obligāto saturu un sasniegto rezultātu vērtēšanas obligātos principus un kārtību, standartizācija ievieš kolektīvās darbības mērķskaidrību un vienotību darbības īstenošanā.. Standartizācijas gaitā notiek rezultatīvai cilvēkdarbībai tik nepieciešamā pāreja no demokrātiskās anarhijas lēmumu sagatavošanas laikposmā uz demokrātisko centrālismu pieņemto lēmumu īstenošanā. Ikviens standarts pēc savas būtības ir lēmums, kas pēc tā demokrātiskas sagatavošanas un pieņemšanas ir korekti un disciplinēti jāīsteno.

Izglītības standartizācija attiecas uz izglītības programmu izstrādi un to īstenošanu. Izstrādājot un īstenojot noteiktus izglītības standartus, tiek atbilstoši sakārtota valsts izglītojošā darbība un radīts nepieciešamais pamats virzībai uz noteiktu izglītības kvalitāti. Izglītības standarti pēc savas būtības ir iecerētās izglītības un dzīves kvalitātes vieni no pamatraksturojumiem.

IZGLĪTĪBAS STANDARTS - IZGLĪTĪBAS PROGRAMMĀM UN IZGLĪTĪBAS PRIEKŠMETIEM NOTEIKTIE OBLIGĀTĪ PLĀNOJAMIE SATURISKIE REZULTĀTI (MĒRĶI UN UZDEVUMI, IZGLĪTOTĪBAS SATURS) UN IEGŪTĀS IZGLĪTĪBAS KĀ SASNIEGTO REZULTĀTU OBLIGĀTIE VĒRTĒŠANAS PAMATPRINCIPI UN KĀRTĪBA.

Latvijas izglītības programmu standartu struktūra

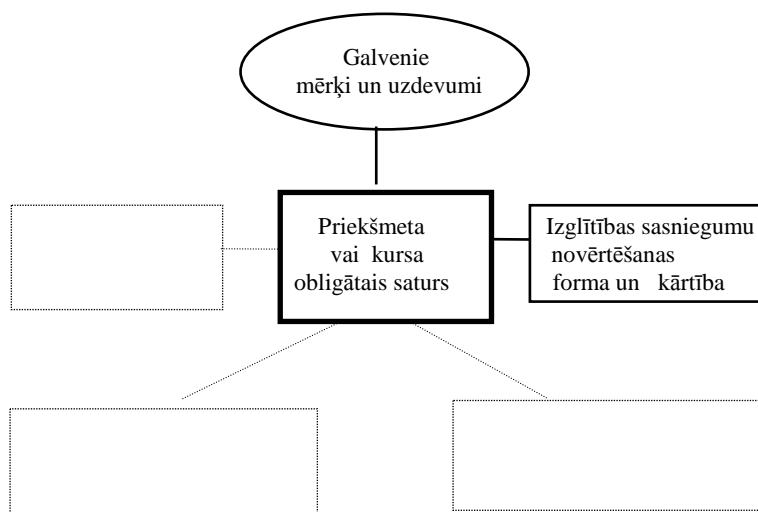
Latvijas izglītības programmām saistošo *izglītības standartu* vispārīgās nostādnes fiksētas Latvijas Izglītības koncepcijā (1995), to *izstrāde un ieviešana tiesiski noteikta LR Izglītības likumā* (1998). Tālākā atbilstošo standartu izstrāde jau norit pa attiecīgajām izglītības pakāpēm un veidiem, ievērojot tiem raksturīgo izglītojošās darbības specifiku.

Saskaņā ar LR 1998.g.Izglītības likuma 32.pantu **Valsts izglītības standarts** ir dokuments, kas atbilstoši izglītības pakāpei, izglītības veidam un mērķgrupai nosaka 1) izglītības programmas stratēģiskos MĒRĶUS un galvenos UZDEVUMUS; 2) izglītības obligāto SATURU; 3) izglītojamā iegūtās izglītības VĒRTĒŠANAS PAMATPRINCIPUS un KĀRTĪBU. Valsts izglītības standarta ievērošana ir obligāta katrai juridiskajai un fiziskajai personai, kas izstrādā un īsteno attiecīgo izglītības programmu.

Līdzīgi kā izglītības priekšmeti ir izglītības programmu sastāvdaļas, tā izglītības priekšmetu standarti ir izglītības

programmu standartu sastāvdaļas. Saskaņā ar LR 1998.g.Izglītības likuma 1.pantu priekšmeta vai kursa standarts ir valsts izglītības standarta sastāvdaļa, kas nosaka priekšmeta vai kursa galvenos mērķus un uzdevumus, priekšmeta vai kursa obligāto saturu, kā arī izglītības sasniegumu novērtēšanas formas un kārtību.

Latvijas izglītības priekšmetu standartu struktūra

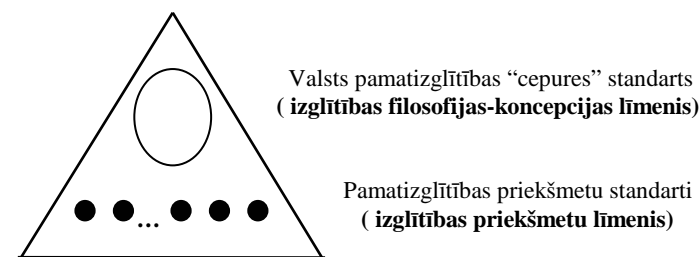

1998.g.pavasārī IZM pieņēma Valsts pamatzglītības standartu vispārējās izglītības programmām pamata izglītības pakāpē, bet 1999.g.paredzēta Valsts vispārējās vidējās izglītības standarta izstrādes pabeigšana vispārējās izglītības programmām vidējās izglītības pakāpē. Turpinājumā nepieciešams ļoti nopietns un atbildīgs darbs attiecīgo izglītības priekšmetu struktūras izveidē un atbilstošo priekšmetu standartu izstrādē.

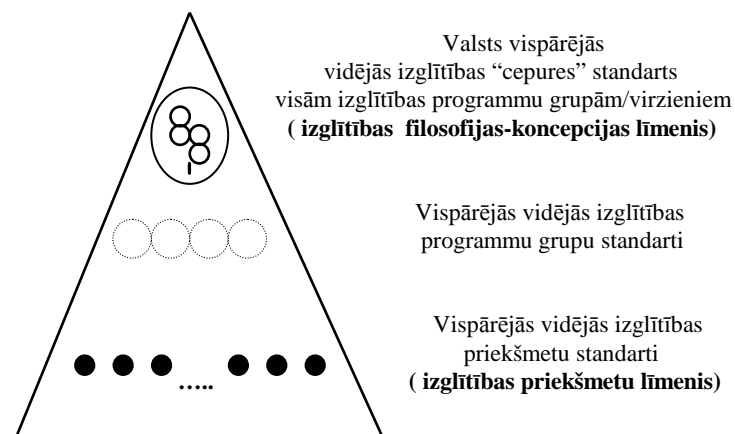
Visu izglītības pakāpju un veidu Valsts izglītības standarti arī ir sistēmas, kas raksturojas ar noteiktām to hierarhiskajām struktūrām un tām atbilstošo ārējo vidi. Veidojot izglītības standartus, vispirms nepieciešama vienošanās par

dzīves un izglītības kvalitātes pamatrādītājiem. Pēc tam šo standartu hierarhijas virsotnē jānovieto attiecīgās izglītības pakāpes un veida “cepures” standarts, bet tās pamatnē - atbilstošo izglītības priekšmetu vai studiju kursu standarti. Iespējams izdalīt arī noteiktu izglītības vai studiju programmu grupu standartus, ko lielās daudzveidības dēļ ir īpaši lietderīgi darīt profesionālās izglītības veida un augstākās izglītības pakāpes programmām.

Valsts pamatzglītības standarta sistēma

Valsts vispārējās vidējās izglītības standarta sistēma

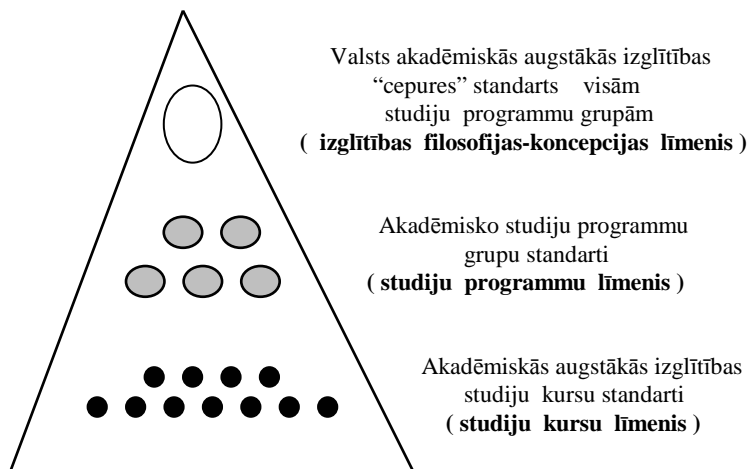

Tikpat aktuāla ir atbilstošo Valsts izglītības standartu izstrāde pirmsskolas izglītības un augstākās izglītības pakāpēm,

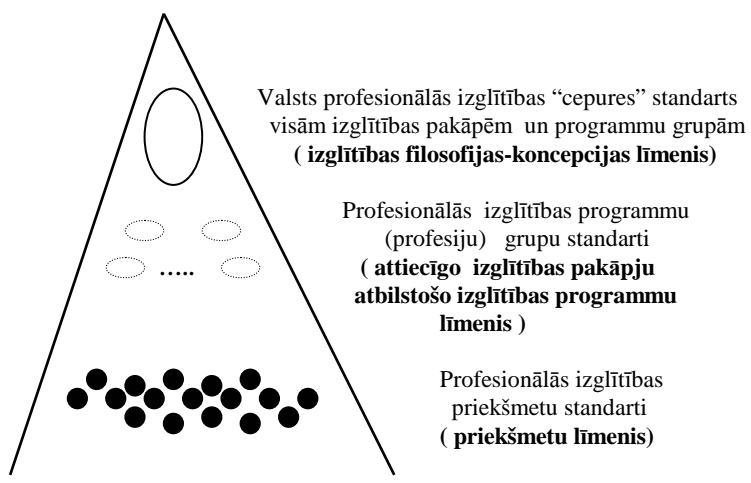

kā arī profesionālās izglītības ļoti daudzveidīgajam izglītības programmu klāstam.

Valsts akadēmiskās augstākās izglītības standarta sistēma

Valsts profesionālās izglītības standarta sistēma

Kopumā visa šī sarežģītā un atbildīgā darba rezultātā *valstī ir jāizveido Valsts izglītības standartu kopums, kas optimāli saistītu visu pakāpju un veidu izglītības programmas iespējami vienotā izglītības obligāto mērķu, satura un vērtēšanas sistēmā.* Ar augšminētajām izstrādēm šī Valsts izglītības standartu sistēmas (VISS) izveide ir tikai sākusies.

GALVENĀS NOVĒROJAMĀS NESKAIDRĪBAS IZGLĪTĪBAS STANDARTIZĀCIJĀ

Ko standartizē ?

1) valsts *standartizē* nevis izglītojošās darbības procesa gaitu, bet gan šīs darbības mērķus, uzdevumus un iegūstamās izglītības saturu kā *plānotos rezultātus*;

2) valsts *standartizē* nevis izglītojošā darbībā sasniegtos rezultātus, bet gan šajā darbībā *sasniegto rezultātu vērtēšanas pamatprincipus un kārtību.*

Ko nozīmē standartizēt izglītības plānojamos rezultātus ?

Izglītojošās darbības plānojamo rezultātu standartizācija *nozīmē noteikt mūsdienu dzīvei nepieciešamās dzīves pieredzes saturu kā noteiktas obligāti apgūstamās zināšanas, prasmes un izveidojamās attieksmes (izglītības programmu un priekšmetu, kursu mērķi, uzdevumi, saturs).* Galvenā uzmanība pievēršama nepieciešamo dzīvesprasmju noteikšanai.

Ko nozīmē standartizēt izglītības sasniegumu vērtēšanu?

Izglītojošās darbības sasniegtos rezultātus vērtējot, nosaka attiecīgo priekšmetu vai kursu satura apguves *apjomu un līmeni*, kā arī ievēro *individuālo izglītojošās personas izaugsmi.* Izglītojošās darbībā sasniegto rezultātu vērtēšanas standartizācija *nozīmē sasniegtās izglītības kvalitātes [satura un līmeņa] un tās izaugsmes vērtēšanas pamatprincipu un kārtības noteikšanu.* Jāvērtē sasniegtie rezultāti salīdzinājumā ar plānotajiem rezultātiem. Nekādā gadījumā nedrīkst pieļaut situāciju, kad vērtētāji sāk jaukties plānotajos rezultātos, pēc saviem ieskatiem izvēloties atskaiti sasniegto rezultātu salīdzināšanai.

5.4. IZGLĪTĪBAS KLASIFIKĀCIJA

Izglītības klasifikācijas, kas pēc būtības ir **izglītības programmu klasifikācijas**, tradicionāli veido ne tikai mūsdienu izglītības statistikas (izglītojošās darbības skaitlisko datu bāzes) pamatkarkasu, bet ir ļoti nozīmīgas arī visas izglītojošās darbības organizācijā.

Latvijas Republikas Izglītības klasifikācija formāli ir Latvijas valsts vienotās ekonomiskās informācijas klasifikācijas sistēmas sastāvdaļa. Tās mērķis ir nodrošināt pamatu izglītības programmu reģistra un izglītības programmu informatīvās bāzes izveidei un nodrošināt vienotas izglītības statistikas datu bāzes izveidošanu Latvijā, kas ir salīdzināma ar UNESCO 1975.gada Ģenerālā konferencē Ženēvā apstiprināto Starptautisko standartizēto izglītības klasifikāciju **ISCED** (International Standard Classification of Education). Pašlaik ir spēkā LR Izglītības klasifikācijas 1998.gada versija (**LRIK - 98**) un notiek tās ieviešana un tālākattīstība, nodrošinot nepieciešamo pamatu arī daudzu citu izglītības statistisko rādītāju jeb indikatoru izstrādei un ieviešanai atbilstoši starptautiskajiem izglītības statistikas standartiem.

Līdz šim Latvijā īstenoto izglītības statistiskās uzskaites organizācijā dominē bērnu, skolēnu, studentu skaits attiecīgi pirmsskolas, vispārizglītojošās, augstākās un vidējās speciālās u.c. izglītības iestādēs un tikai daži indikatori to saista tieši ar atbilstošo izglītojošo saturu. Šis **tradicionālais izglītības iestāžu princips** tagad zaudē savu dominanti, bet nekādā gadījumā nezūd - tas faktiski ir jāpapildina. Proti, konkrētām izglītības programmām īstenojoties konkrētās izglītības iestādēs, ar LR 1998.g.Izglītības likumu [24., 39. pants] noteikta gan izglītības iestāžu, gan izglītības programmu valsts reģistru izveide un uzturēšana. Īpaši jāuzsver, ka vienā izglītības iestādē var tikt īstenotas vairākas izglītības programmas [36. pants]. **Izglītības programmu princips** būtiski pilnveido tradicionālo izglītības statistiku, jo ļauj koncentrēt uzmanību uz galveno izglītības darbā - personu izglītošanu kā noteiktu personas kvalitāti un nevis tikai uz tās ieguves

organizatoriskajām formām. Izglītības programmu un izglītības iestāžu principu apvienojums ļoti būtiski bagātina izglītojošās darbības aprakstu jeb raksturojumu un lietpratīgas izmantošanas gadījumā spēj nodrošināt daudz efektīvāku un lietderīgāku izglītības darba vadību un izpildi. Tādēļ arī nepieciešamās pārmaiņas, vienojot izglītojošās darbības saturu un formu.

Turpinājumā ļoti īsi par pašlaik spēkā esošo LR Izglītības klasifikācijas 1998.gada versiju LRIK-98, kas savukārt ir saskaņota ar starptautiskās UNESCO klasifikācijas ISCED 1997.gada. Atbilstoši LRIK-98, Latvijas izglītības programmas ir sakārtojamas pa četriem izglītības programmu klasifikācijas līmeņiem.

Pirmais izglītības programmu klasifikācijas līmenis (ar diviem apakšlīmeņiem) : izglītības programmu **kategorijas** un **apakškategorijas**, kuras nosaka saskaņā ar atbilstošajām IZGLĪTĪBAS PAKĀPĒM un, lai arī pagaidām vēl visai nekonsekventi, ievērojot arī galvenos IZGLĪTĪBAS VEIDUS. Pašlaik ir noteiktas sekojošās izglītības programmu kategorijas (0 - 5) un atbilstošās 19 apakškategorijas (šeit neuzrādīsim, vēl ir nepieciešama to precizēšana).

0. Pirmsskolas izglītības pakāpe / kategorija.

1. Pamata izglītības pakāpes 1.posms / kategorija.

2. Pamata izglītības pakāpes 2.posms / kategorija.

3. Vidējā izglītības pakāpe /kategorija.

4. Augstākā izglītības pakāpe /kategorija.

5. Doktorantūra.

Otrais izglītības programmu klasifikācijas līmenis (ar diviem apakšlīmeņiem) : izglītības programmu **tematiskās grupas** un **tematiskās jomas** (jeb apakšgrupas), kas attiecīgi iekļaujas atbilstošajās apakškategorijās un kategorijās. Pašlaik ir noteiktas sekojošās izglītības programmu tematiskās grupas (0 - 8) un tematiskās jomas.

0. Vispārējā izglītība.

1. Skolotāju izglītība un izglītības zinātnes.
2. Humanitārās zinātnes un māksla: māksla, mūzika un horeogrāfija; humanitārās zinātnes.
3. Sociālās zinātnes, uzņēmējdarbība, tiesības: ekonomika, citas sociālās un cilvēkrīcības zinātnes; informācijas un saskarsmes zinātnes; un sabiedrības vadība; tieslietu zinātnes.
4. Dabas zinātnes un matemātika: dzīvās dabas zinātnes; fizikas un ķīmijas zinātnes; matemātika un statistika, datorzinātnes.
5. Inženierzinātnes un tehnoloģijas: inženierzinātnes un rūpnieciskie arodi; ražošanas tehnoloģijas; arhitektūra un būvniecība.
6. Lauksaimniecība: lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība; veterinārija.
7. Veselība un veselības un sociālā aprūpe: ārstniecība, zobārstniecība un farmācija; veselības un sociālā aprūpe.
8. Pakalpojumi: personīgie pakalpojumi;; transporta pakalpojumi; apkārtējās vides aizsardzība; civilā un militārā aizsardzība.

Trešais izglītības programmu klasifikācijas līmenis

(viens līmenis): izglītības programmu grupas, kas attiecīgi iekļaujas otrā klasifikācijas līmeņa izglītības programmu tematiskajās jomās (diemžēl, bet pašlaik vēl ir visai neizdevusies terminoloģija, jo pavisam nevajadzīgi vienā klasifikācijā atkārtojas vārds *grupa*). No pašlaik noteiktajām izglītības programmu grupām piemēru minēsim tikai vienu - inženierzinātņu un rūpniecisko arodu grupu.

Inženierzinātņu un rūpniecisko arodu izglītības programmu grupu veido sekojoši sakārtotu programmu apakšgrupas.

- Metālapstrāde un mehānika: metālapstrāde; atsledznieku darbi; mehānika.
- Inženiermehānika: mašīnzinības; autotransports; ražošanas tehnoloģija; autotransports; dzelzceļa transports; aviācijas transports; jūras transports.

- Elektrotehnika un elektronika: enerģētika un elektrotehnika; elektronika; telekomunikācijas; automātika, datortehnika un tīkli; elektromontāža un elektromehānika.

Ceturtais izglītības programmu klasifikācijas līmenis (elementārlīmenis) : konkrēto izglītības programmu līmenis, katrai konkrētai izglītības programmai attiecīgi saņemot savu individuālo nosaukumu un kodu, vienlaikus iekļaujoties atbilstošajās augstāko klasifikācijas līmeņu struktūrās.

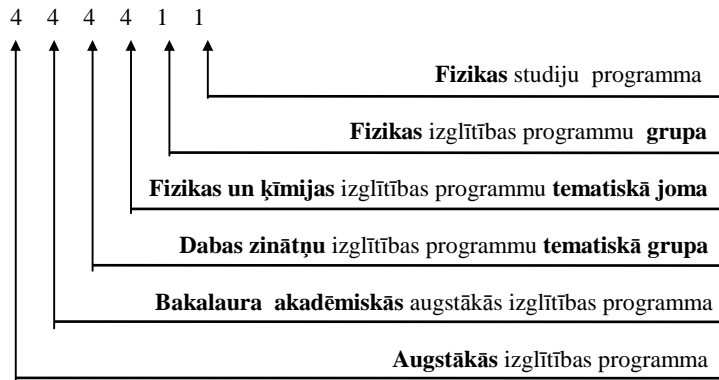
Latvijas izglītības programmu klasifikācijas līmeņu struktūra

1. klasifikācijas līmenis (izglītības kategorija)	Koda pirmais elements
(izglītības apakškategorija)	Koda otrais elements
2. klasifikācijas līmenis (izglītības tematiskā grupa)	Koda trešais elements
(izglītības tematiskā joma)	Koda ceturtais elements
3. klasifikācijas līmenis (izglītības tematisko jomu grupas)	Koda piektais elements
4. klasifikācijas līmenis (konkrētā izglītības programma)	Koda sestais elements (6. vai 6. un 7. cipars)

Jaunizveidotā izglītības programmu klasifikācija faktiski uzdod Latvijas Izglītības programmu reģistra struktūru. Katras izglītības programmas adrese atbilstošajā datu bāzē - izglītības programmu reģistrā ir šīs programmas pilnais kods, kas līdztekus savam kodam klasifikācijas 4. līmenī satur arī atbilstošus koda elementus par piederību stingri noteiktai izglītības tematisko jomu grupai (3.līmenis), izglītības tematiskai jomai un tematiskai grupai (2.līmenis), kā arī izglītības apakškategorijai un kategorijai (1.līmenis). Pāreja no Latvijas izglītības programmu kodiem uz jebkuriem citiem, bet noteikti pēc savas būtiskās nozīmes stingri atbilstošiem citiem -

citvalstu vai starptautiskajiem kodiem jau ir tikai formāla procedūra.

Piemēram, Latvijas Universitātē īstenotās fizikas bakalaura studiju programmas pilnais kods ir 444411. Šī koda atšifrējums atbilstoši LRIK-98 ir sekojošs.

Apkopojot šobrīd Latvijā īstenojošās izglītības saturiskās klasifikācijas un statistiskās uzskaites pieredzi un attīstību, ir jākonstatē principiāla gatavība būtiskai šīs darbības pilnveidei. Izglītības statistika jāveido kopsaistībā ar LR Iedzīvotāju reģistru un LR Profesiju klasifikātoru. Ievērojama šī darba daļa ir jāveic pašlaik uzsāktās Latvijas izglītības informatizācijas sistēmas projektēšanas un izveides ietvaros, lai modernā datortehnika tiktu nodrošināta ar tikpat modernu un, galvenais, iespējami efektīvu un lietderīgu tās lietojumu izglītības vadībā un pētniecībā.

5.5 IZGLĪTĪBAS PROGRAMMU ĪSTENOŠANA IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS

Strikti nosakot izglītības pakāpes, veidus un mērķgrupas, līdz ar to arī izglītības programmu pamattipus, atbilstoši attīstas attiecīgo izglītības iestāžu tīkls. Praksē joprojām konstatējam izglītības iestāžu tradicionālo grupēšanos pēc izglītības veidiem un runājam par vispārizglītojošajām, akadēmiskajām un profesionālajām izglītības iestādēm jeb skolām.

Nemot vērā, ka katra izglītības iestāde principā var īstenot vairākas gan vispārizglītojošās, gan profesionālās programmas, gan līdztekus arī abu veidu programmas, **vēl ir jāpievērš īpaša uzmanība arī kompleksu izglītības programmu īstenošanai.** Proti., kompleksās izglītības programmas ir programmas, kurās atbilstoši sintezēti vispārējās un profesionālās izglītības saturi.

Pamata un vidējās izglītības programmas un iestādes

Izglītības iestādes Izglītības programmas	Pamatskolas		Vidusskolas	
	Vispārizgl. pamatskola	Arod - skola	Vispārizgl. vidusskola	Arod - vsk.
PAMATA izgl. pakāpe				
• vispārizglītojošās -	*			
• profesionālās ar vispārizgl. saturu -	+	+		
• profesionālās pēc visp. pamatizglītības ieguves -		*		
VIDĒJĀ izgl. pakāpe				
• vispārizglītojošās -			*	
• profesionālās ar vispārizgl. saturu -			+	+
• profesionālās pēc visp. vidējās izglītības ieguves -				*

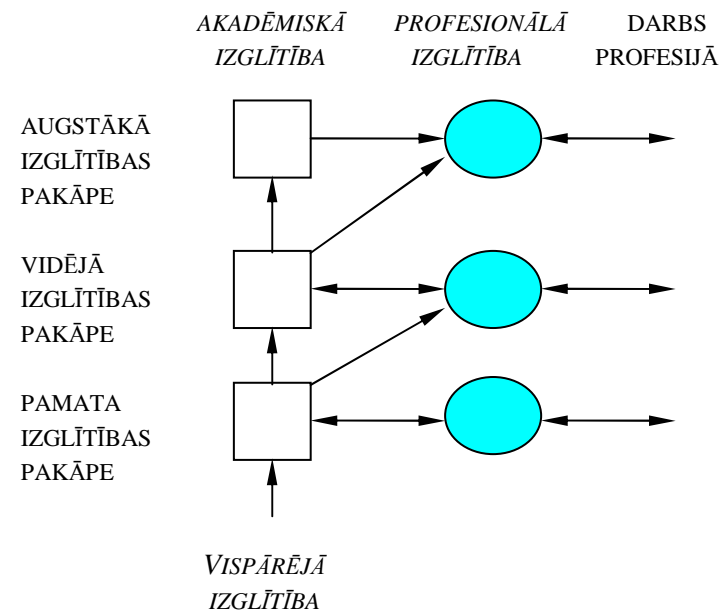
Šīs izglītības programmas principā var tikt īstenotas gan vispārīzglītojošās, gan profesionālizglītojošās skolās. Protams, ka šo komplekso izglītības programmu paredzamais īstenošanas ilgums ir lielāks, bet ļoti daudzos gadījumos tās ir visai efektīvas un lietderīgas, kādēļ arī attiecīgi pieprasītas. Tādēļ vēl jo vairāk ir nepieciešams tām pievērst īpašu uzmanību un neaizrauties tikai ar *ītro* vispārējo un profesionālo izglītību. Komplekso izglītības programmu princips ir īstenojams arī augstākajā izglītības pakāpē.

Augstākās izglītības programmas un iestādes

Izglītības iestādes Izglītības programmas	Neuniversitātes	Universitātes
	Profesion. koledžas, augstskolas	
AKADĒMISKĀ izglītība		
• bakalaura studiju programmas -	•	♣
• maģistra studiju programmas -	•	♣
PROFESIONĀLĀ izglītība		
• koledžu prof.studiju progr. (1 - 3 g.ilgas pēc visp. .vid.izgl.)	♣ •	•
• prof.studiju programmas - (4 g.ilgas pēc visp. vid.izgl.)	• ♣	•
• 5 g.ilgas prof.studiju program. ar bak.akad.izgl. saturu -	+	+
• īsās prof.studiju programmas pēc akad.izgl. ieguves -	♣	•
• zin.doktora studiju programmas (pēc maģ. akad. izgl. ieguves) -	•	♣

- ♣ - attiecīgajām izglītības iestādēm tipiskās studiju programmas
 + - kompleksās studiju programmas
 • - citas pie atbilstošiem nosacījumiem īstenojamās studiju programmas

Ļoti svarīgi ir pareizi izprast arī profesionālās izglītības piederību atbilstošai izglītības pakāpei pēc vispārējās pamata vai vidējās izglītības ieguves. Ja attiecīgās profesionālās izglītības ieguvē pilnībā pietiek ar jau iegūto vispārējo izglītību un dotās profesijas apgūvē tā netiek papildināta, tad šī profesionālā izglītība īstenojas tajā pat pakāpē, kurā iegūta vispārīzglītība. Pretējā gadījumā, profesionālās izglītošanās gaitā atbilstoši attīstot arī personas vispārējo izglītību, atbilstošā izglītības programma pieder jau nākamai izglītības pakāpei. Tikko minētais profesionālās izglītības programmu pakāpes piederības kritērijs ir spēkā gan robežšķirtnei starp pamata un vidējo, gan vidējo un augstāko izglītības pakāpi.. Šajā sakarā lai vienmēr atceramies arī to, ka izglītības pakāpes atšķir izglītības satura sarežģītība. Pāreja no vienas izglītības pakāpes otrā nekādā gadījumā nav tikai formāla. Mūžizglītošanās var īstenoties arī tikai pamata vai vidējās izglītības pakāpēs. Līdzīgi tas ir arī tālākizglītībā, ja profesija neprasa būtisku profesionālo pilnveidi.

5.5 VISPĀRIZGLĪTĪBAS SISTĒMISKĀS ORGANIZĀCIJAS AKTUALITĀTES

Vispārīzglītība, kas aptver pirmsskolas, pamata un vidējo izglītības pakāpes un savā īstenojumā ilgst aptuveni 18 gadus, veido saprātīgā cilvēka dzīves pamatu pamatu. Ja profesionālā izglītība ir izglītības kronis, tad vispārīzglītība ir tā galva, kas tiek kronēta. Mūsdienu dzīves daudzveidības un tempa pieauguma apstākļos nopietnas problēmas skar ne jau tikai darba tirgū pieprasīto profesionālo izglītību. Pārmaiņas un izmaiņas profesionālajā izglītībā var sekmīgi īstenoties tikai kopsaistībā ar atbilstošām izmaiņām un pārmaiņām vispārīzglītībā. Tādēļ arī saprotama tā īpašā un neatslābstošā interese, kas šobrīd visā pasaulē tiek veltīta tieši vispārīzglītības attīstībai.

Vispārīzglītojošās darbības galvenās grūtības ir saistītas ar mūsdienu pasaules lietu un procesu daudzveidību un straujo mainību. Modernās dzīves temps rada stāvokli, kad vispārīzglītojošajā darbībā nu jau vienas izglītojošās paaudzes laikā ir jāmaina gan izglītības saturs, gan metodes, gan nopietni jāatjaunina vai jānomaina arī paši izglītotāji. Šajā sakarā tad arī īsi un skaidri ir formulējamas galvenās vispārīzglītības mūsdienu aktuālās vajadzības:

**ŠODIEN IR NEPIECIEŠAMS:
JAUNS IZGLĪTOTĪBAS SATURS, JAUNAS METODES,
JAUNI IZGLĪTĪBAS DARBINIEKI UN ATBILSTOŠI
MATERIĀLTEHNISKIE UN FINANASU LĪDZĒKĻI.**

Vispārīzglītības attīstība īstenojama sistēmiski - pa attiecīgām daļām, tās atbilstoši kopsaistot. Sekmīgai vispārīzglītības (vispārējās un vispārīgās izglītības) problēmu risināšanai šodien ir jāliek lietā visas mūsu iepazītās izglītības sistemoloģijas atziņas. Vispirms jau izglītības satura jautājumu risinājumiem noderīgās, pēc tam arī izglītojošās darbības funkcionālo organizāciju nodrošināšās.

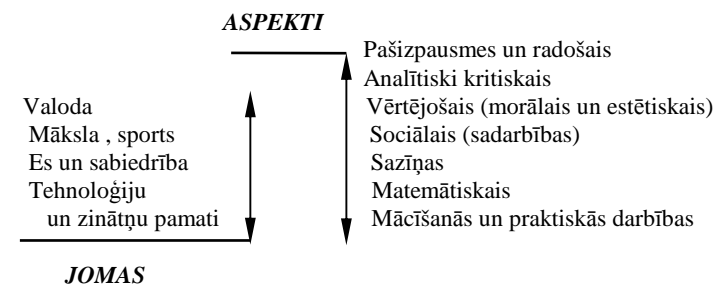
Neveicot detalizētu vispārīgo sistemoloģijas atziņu konkretizāciju, īsumā tikai dažas vispārīzglītības sistēmiskās organizācijas aktualitātes.

Izglītības satura jomā šobrīd uzmanības centrā izvirzīts pamatizglītības saturs kopumā, kā arī tā sadalījums pa attiecīgajiem izglītības priekšmetiem. Diemžēl, bet salīdzinoši vāji attīstas darbība, kurai jānodrošina sasaiste ar pirmsskolas izglītības pakāpi un kurā jāīsteno bērnu sagatavošana skolai. Pirmsskolas devums taču jāparedz topošajos pamatizglītības priekšmetu standartos. Diemžēl, bet tieši ar pirmsskolas izglītības pakāpes neizkoptību tad nu sākas ļoti daudzas problēmas izglītībā, valsts iedzīvotājiem jau bērnībā sākot sadalīties pa noteiktām sabiedrības dzīves nišām.

Vispārīzglītības atjaunotne pamata izglītības pakāpē ir sākusies, IZM 1998.gadā apstiprinot Valsts pamatizglītības standartu, kam seko izglītības priekšmetu saraksta izveide un šo priekšmetu standartu izstrāde.

Pamatizglītības satura aspekti un jomas

(pēc Valsts pamatizglītības standarta)

Katra izglītošanās joma ietver vairāku izglītības priekšmetu saturu. Izglītošanās aspektu īstenošana ir visu izglītības priekšmetu uzdevums. *Izglītošanās jomas un aspekti atklāj, kādas zināšanas, prasmes un attieksmes jātiecas apgūt.*

**Pamatizglītības satura organizācija -
tematiskās izglītošanās jomas un izglītības priekšmeti**
(pēc LR Izglītības koncepcijas un Valsts pamatzglītības standarta)

VISPĀRĒJĀS izglītības satura sastāvdaļas		Z i n ā š a n a s	P R A S M E S	A t I e k s m e s
TEMATISKĀS izglītošanās jomas un priekšmeti				
CILVĒKS PATS Valoda Māksla Sports	Dzimtā valoda Svešvalodas Matemātika Literatūra Mūzika Vizuālā māksla	*	♣	*
SASKARSME Valoda, Māksla, Tehnoloģiju un zinātņu pamati, Es un sabiedrība	Ģeogrāfija Mājturība Vēsture	*	♣	*
DABAS un tehnikas VIDE Tehnoloģiju un zinātņu pamati	Fizika Ķīmija Bioloģija Datorzinības	*	♣	*
CILVĒKVIDE Es un sabiedrība	Cilvēzinības Ekonomika Ētika Kristīgā mācība	*	♣	*

Izglītošanās aspekti pēc savas būtības uzrāda dzīves vispārīgās prasmes, kas ir visu priekšmetu uzmanības centrā.

Radošās pašiz- paušmes	Analītiski vērtējošās	Morāli un estētiski vērtējošās	Sociālās sadar- bības	Sa- ziņas	Mate- māti- kās	Izglītojošās un praktiskās darbības

Vispārīglītības organizācija vidējā izglītības pakāpē šobrīd atrodas pārejā uz izvēles izglītības programmu ieviešanu. Šajā sakarā ļoti aktuāla problēma ir Valsts vispārējās vidējās izglītības standarta izstrāde, lai jaunās izglītības organizācijas formas savlaicīgi papildītu arī ar jaunu saturu.

**Vispārīgās vidējās izglītības programmu
izglītojošā satura izveides pamatprincipi**

Programmas IZGLĪTOJOŠAIS SATURS	OBLIGĀTĀ daļa A (50%)	OBLIGĀTĀ IZVĒLES daļa B (25%)	IZVĒLES daļa C (25%)
	Izglītības standarta noteiktā satura obligātā daļa		
CILVĒKS un SABIEDRĪBA	*	*	
CILVĒKS PATS	*	*	
CILVĒKS - DABA UN TEHNIKA	*	*	

A daļa - vienots vispārējās vidējās izglītības satura kods

B daļa - raksturo skolu piedāvāto un skolēnu izvēlēto izglītības programmu virzienu:

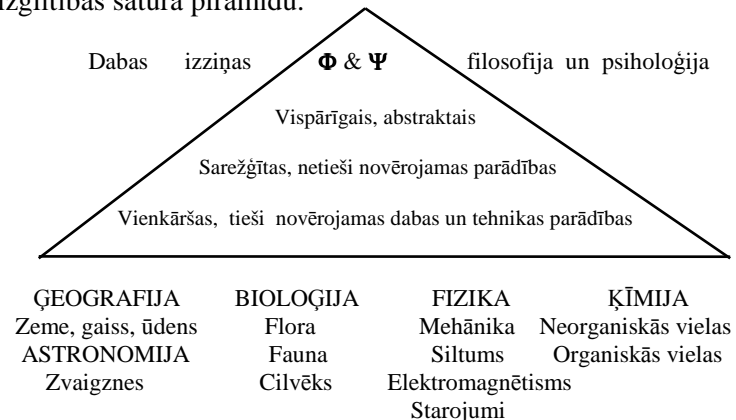
- B 1 vispārīglītojošais virziens
- B 2 humanitārais un sociālais virziens
- B 3 matemātikas, dabaszinību un tehnikas virziens
- B 4 profesionāli orientētais virziens

C daļa - raksturo skolu piedāvāto izvēli atbilstoši skolēnu un sabiedrības īpašām interesēm. Šajā daļā var īstenoties arī programmu apakšvirzieni, kas padziļina un/vai paplašina AB daļās iekļauto izglītības saturu.

Sistemoloģijas atziņu lietojums vispārizglītībā var jūtami palīdzēt arī citas šodienas aktualitātes - dabaszinātniskās izglītības krīzes pārvarēšanā. Līdzšinējās dabaszinātniskās izglītības, kā arī vispārizglītības krīzi kopumā, autorprāt, vislabāk raksturo sekojošas trīs šīs krīzes galvenās parādības:

- *ārkārtīgi pieaugušais zinātniskās informācijas un tehnisko jaunievedumu daudzums;*
- *vispārizglītojošās dabaszinātniskās izglītības pārmērīga profesionalizācija;*
- *zinātnes nosacīta izolētība no citām cilvēka garīgās un materiālās dzīves jomām.*

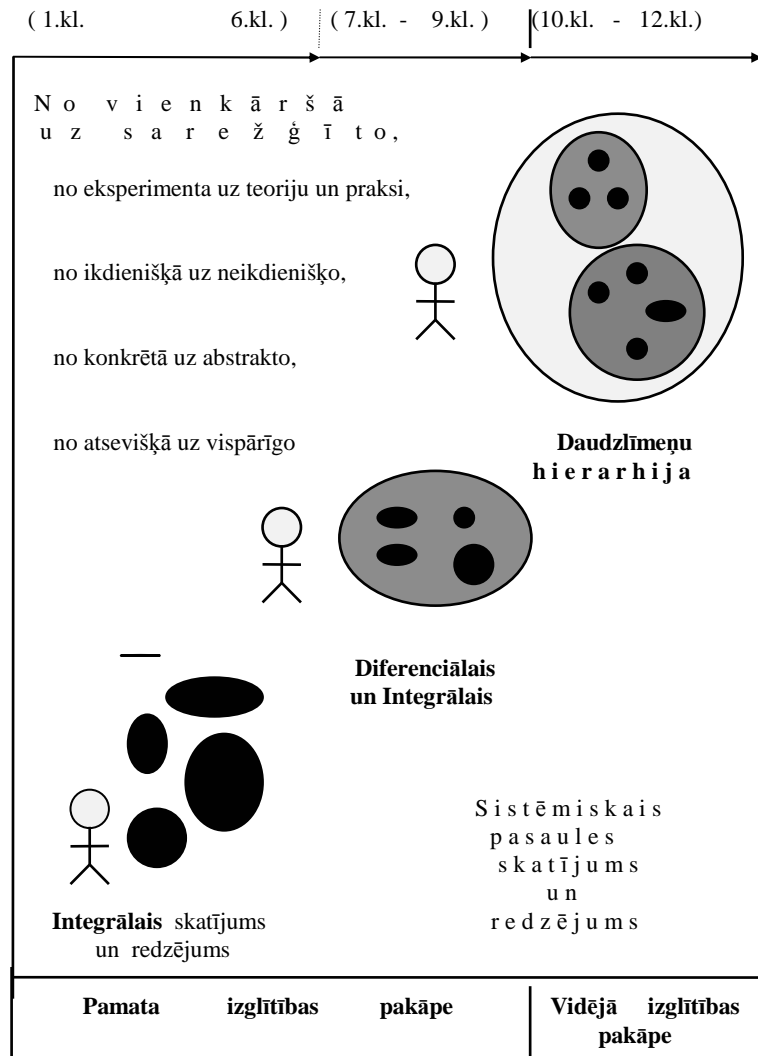
Pirmās divas no šīm parādībām ir saistītas ar vispārizglītības programmu satura problemātiku. Atbilstošo pārmaiņu sagatavošanai un īstenošanai ir jāattīsta ontodidaktika kā izglītības pārmaiņu didaktika. **Dabaszinātniskās izglītības satura pārpilnības un pārliekas profesionalizācijas problēmas risinājums ir saistāms ar jaunu šī satura hierarhiskās struktūras izveidi.** Šajā sakarā varam izveidot sekojošu vispārizglītojošās dabaszinātniskās izglītības satura piramīdu.

Dabaszinātniskās izglītības satura piramīda visai uzskatāmi atsedz vispārizglītības vertikālo virzību, kura noteikti ir jāsaista arī ar atbilstošā izglītības satura apguves virzību laikā. Šajā aspektā pacelšanās līdz piramīdas virsotnei raksturojas ar pakāpenisku sistēmiskās domāšanas un darīšanas

attīstību. Secīgi virzoties no vienkāršā uz sarežģīto, regulāri jāīsteno sarežģītā reducēšana uz vienkāršo, vienojot jeb kopsaistot daļas veselajos.

Vispārizglītības sistēmiskā virzība

Pamatizglītības ieguves sākumposms raksturojas ar daudzo ikdienā svarīgo parādību (mainīgo ķermeņu jeb lietu un procesu) sākotnējo apzināšanu pēc t.s. melnās kastes principa. Tas nozīmē, ka šīs parādības tiek aplūkotas kā mūsu ikdienas vidē pastāvoši vienoti veselie, nepievēršot uzmanību to sastāvam/saturam un uzbūvei/struktūrai. Pamata izglītības ieguvei turpinoties, it īpaši tās vidus un noslēguma posmā jau notiek iedziļināšanās - melno kastu atvēršana. Tas ir kvalitatīvi jauns pavērsiens, jo līdzšinējie veselie tiek aplūkoti kā noteiktu daļu veidoti veselie. Tiek noskaidrota šo daļu būtiskā loma veselā īpašību izcelsmē un paveras principiāli jaunas iespējas - mērķtiecīga parādību īpašību maiņa, atbilstoši mainot sākotnēji melnās kastes sastāvu. Šeit jau līdztekus īstenojas diferencētā (diferenciālā) un integrētā (integrālā) pasaules parādību iepazīšana, kas, sistemoloģijas valodā izsakoties, ir nekas cits kā vienkāršāko - divlīmeņu hierarhijas sistēmu izpēte un izmantošana. Visbeidzot, vidējā izglītības pakāpē notiek pāreja uz makrovīdes parādību kā daudzlīmeņu hierarhijas sistēmu vai to daļu iepazīšanu. Tiek iepazīts un īstenots daudzlīmeņu hierarhisko struktūru veidošanās mehānisms, kurš tik ļoti uzskatāmi vērojams datoru programmatūras sistēmiskajā organizācijā. Līdzīgi šodien ir jāīsteno arī izglītības satura izvedes un apguves sistēmiskajā organizācijā.

Ieskicētā dabaszinātniskās izglītības struktūras karkasa veidošanas loģika sakņojas vispārīgajās sistemoloģijas atziņās, priekšlikumi par atbilstošo saturisko piepildījumu seko no mūsdienu dzīves pieredzes, bet izglītojošās darbības pedagoģisko organizāciju nosaka pedagoģijas un psiholoģijas atziņas.

Trešā vispārīglītības un it īpaši dabaszinātniskās izglītības krīzes pazīme ir saistīta ar ZTR gaitā izaugušām zinātnes profesionālās aprobežotības un zinātniskuma kulta parādībām. **Zinātnes nosacītās izolētības no citām cilvēka garīgās un materiālās dzīves jomām ir pārvarama, ja atsedzam dabaszinātnisko izglītību kā tikai vienu no vispārīglītības aspektiem.** Kārtējo reiz sekojot atziņai, ka saprātīgais cilvēks pasauli skata un redz sistēmiski, mūsu

apskata noslēgumā atsegsim dabaszinātnisko izglītību kopsaistē ar pārējiem cilvēka dzīves aspektiem.

Dabaszinātniskās izglītības papildus aspekti

Dabas izglītība kā cilvēka iekšējās un ārējās MATERIĀLĀS VIDES IZGLĪTĪBA		DZĪVES VIRZĪBAI	EKSISTENCEI DZĪVĒ
ZINĀTNISKĀ	PRĀTS (atziņas, jēdzieni)	Fund. un liet. pētniecība (teorija, prakse)	Tehnikas apkalpošana, remonts
MĀKSLINIECISKĀ	JŪTAS (emocijas, tēli)	Iedvesmai	Izklaidei

Dabaszinātniskās izglītības šūpulis, kurā izlolotas daudzas jo daudzas cilvēku paaudzes. Šodien cilvēki jau dzīvo jaunā, pašu pārveidotā dabaszinātniskā, kurā vēl mazskarto dabu būtiski papildina mākslīgā vide - tehnovide. **Dabiskais un mākslīgais** mūsdienu cilvēku materiālajā dzīvesvidē - viens no dabaszinātniskās izglītības aspektiem.

Nākamais dabaszinātniskās izglītības aspekts - cilvēces turpmākā **eksistence un virzība**. Šajā sakarā ārkārtīgi pieaug tieši dabaszinātniskās izglītības loma - līdz šim sarūpētās dzīves zinātniskās un tehniskās pieredzes izvērtēšana un nodošana nākamām paaudzēm. Cilvēku pašu jaunradītā tehnovide taču prasa vismaz pietiekami kvalificētu un atbildīgu aprūpi. Vēl vairāk, tās nodrošināšanai nepieciešams ne tikai noteikts sabiedrības intelekta, bet arī morāles līmenis.

Dabas izglītībai visos gadījumos optimāli jāvieno arī tās zinātniskā un mākslinieciskā komponente. **Zinātne un māksla** kā fundamentālās cilvēku garīgās dzīves jomas un sastāda vēl vienu dabaszinātniskās izglītības papildu aspektu. Latvju dainas par dabu un cilvēku ir tikai viens no piemēriem.